

Սրբունքն և բարձրն կարկամի .
 Սարմնոյ շարժումն անշարժի ,
 Սէջն 'ի յերկիր կրցեալ՝ մեռնի .
 Եւ տիրելիքն ամենեքին
 Ի ան ընդ ծնողայն և աղաղակէն .
 Օյուսոյ ումէտն հատանեն ,
 Փառք լստուծոյ վերագոչեն :
 Սարմինն 'ի հող իջեալ թաղի ,
 Հոգին յերկինս վերափոխի ,
 Ի ուսեղինաց դասն իսառնի ,
 () րհնէ ըզտէն ամենայնի :

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Է .

Հռովմայեցոց աշխարհաշաղ-թիւնները :
 Սորաբոն , Պլենիոս , և նոյն դարուն յիշա-
 տաւաց արժանի մարդիկը : — Իպպաղոս և
 Շընաառնիւն լսրիանոսի :

ԼՂԵՔՍԱՆԴՐԻ Եւ իր յաջորդացը յաղ-
 թութիւններով յաջող առիթ մը բա-
 ցուած էր աշխարհագրութեան յառա-
 ջադիմութեանը , բայց նորանոր քաղա-
 քական փոփոխութիւնները անոնց ար-
 գելք եղան : Հռովմայեցիք իրենց իշ-
 խանութիւնը բոլոր իրենց ծանօթ
 եղած երկիրներուն վրայ տարածե-
 ցին . Լսլանտեան ուկրանոսէն մինչև
 Պարսից ծոցը , Բրիտանիայէն մինչև
 Եգիպտոս այն մեծազօր ինքնակալու-
 թիւնը տիրած էր : Եւ թէպէտ Հռով-
 մայեցիք նուաճած ազգաց ազատութե-
 հոգւոյն հետ կը ջանային ծովային ճա-
 նապարհորդութեանց հոգին ալ մարել ,
 բայց մէկալ կողմանէ իրենք ցամաքին
 վրայ ըրած յարձակումներէնով աշխար-
 հագրաց քննութե՛ շատ նիւթ եր բացին ,
 մանաւանդ դէպ 'ի հիւսիսային երկիրնե-
 րը ըրած յարձակումներէնովն : () յու-
 լիոս Սեսար բոլոր Պաղղիոյ տիրեց ու
 մինչև Բրիտանիոյ ներսերը յարձակե-
 ցաւ և այն երկիրներուն վրայ շատ ճիշդ
 և ստոյգ տեղեկութիւններ տուաւ որոնք
 մինչև մեզի հասան : Ի վերայ այսր ա-
 մենայնի Հռովմայեցւոց յաղթութիւն-

ներովը աւելի մինչև ան ատենի ծա-
 նօթ եղած երկիրները ստուգուեցան
 քան թէ նոր երկիրներ գտնուեցան :
 Հին աշխարհագրաց տուած առասպե-
 լախառն տեղեկութիւնները քննուեցան
 ու սուտումուտ առասպելներէն զտուե-
 ցան . և բոլոր այս ստուգութեանցը ար-
 դիւնքը Հռովմայեցւոց մատենագրացն
 է , որոնց մէջ ամենէն անուանին է
 Սորաբոն , թէպէտ և () յոյն է և յունա-
 ռէն գրեց : Ինքը () գոստոս կայսեր ժա-
 մանակին աշխարհագրական ստուգու-
 թեանցը վրայ ճիշդ գաղափար մը կու-
 տայ իր գրուածոցը մէջ , որոնցմով կ'ի-
 մացուի թէ Լըքսանդրէն վերջը 400
 տարուան մէջ որչափ յառաջագիմու-
 թիւն ըրեր էր այս աշխարհագրական
 ուսմունքը :

Սպանիոյ վրայ խօսելու ատեն շատ
 հետաքրքրական տեղեկութիւններ կու-
 տայ Լստալուսիա գաւառին բնակչացը
 վրայ , որ Սպանիոյ հարաւային կողմը
 կ'իյնայ : Իսոնք Դաւր կամ Դաւր-
 դեֆ կ'ըսուէին , և Դաւրդեֆ ազգը կը
 կարծուէին , որոնք Սարքեդոնացւոց Սպա-
 նիա գաղէն առաջ ալ կը յիշուէին և
 մեծ տէրութիւն ունէին : Սորաբոն
 ասոնց համար խիստ կիրթ ժողովուրդ
 մ'է , կ'ըսէ , լեզունին ընդհանրապէս
 լատիններէն . իսկ բուն իրենց ազգային
 լեզուն որ ատեն մը շատ ծաղկած է
 եղեր , Սորաբոնի ժամանակ երթալով
 կորսուելու վրայ էր : Սոնի կողմանէ
 () յունացմէ և Հռովմայեցւոցմէ շատ
 տարբեր էին . հին մատենագիր մը կ'ը-
 սէ թէ ասոնք թէպէտ և () յունաց կրը-
 թութիւնը ունէին , բայց կարծիքի մը
 կողմանէ ուրիշ ամէն ազգերէ տարբեր
 էին . այս ինքն է կեանքը դժբաղդութի
 մը կը սեպէին և ընդհակառակն մահը
 երջանկութիւն . և երբոր մէկը մեռնէր՝
 տրտմելու տեղ մեծ նեղութենէ մը ա-
 զատեցաւ ըսելով կ'ուրախանային :

Սորաբոնի ստորագրած համատա-
 րած աշխարհացոցին վրայ հիւսիսային
 վերջին երկիրը Լալանտան կը սեպուի .
 որովհետև սխալմամբ լալանտան Բրի-
 տանիոյ հիւսիսային կողմը դրած է ,

իսկ Լաբուպայի ցամաքին վրայ իր տեղեկութիւնները մինչև Լապա գետը կը տարածուի, իսկ անկէ՝ վեր գէպ 'ի հիւսիս եղած երկիրներուն վրայ ամենեւին յիշատակութիւն մը չունի։ Քանի որ գէպ 'ի հարաւային կողմերը կ'իջնայ, իր տուած տեղեկութիւնները երթալով կ'ընդարձակին ու կը ձգչդին։ Յունաստանը առջինին համեմատութեամբ իր ժամանակը անապատ դարձած է, կ'ըսէ։ Բայց Փոքր Բսիոյ Յունաց քաղաքները շատ հարուստ ու շատ գեղեցիկ են, կ'ըսէ, որոնցմէ Լամսիոյ իր հայրենեացը վրայ շատ աղէկ կը խօսի։

Իսկ Լաբուպայի արևելեան կողմի բընակիչներն էին, Սորաբոնի ժամանակ, Լամիի արևմտեան կողմը՝ Թարահացիք և Կեղտը։ անոնցմէ ալ անդին գէպ 'ի արևմուտք՝ Կերմանիայէն մինչև Տանաւոս (Տոն) գետը կը բնակէին Բասպանէանք, Լիֆթէ կամ Լիֆթանք որոնք հաւանականաբար հիմակուան Լեհք կամ Փողք ազգը պիտի ըլլան, կամ Դասք որ Սլաւեան յեղ մ'էր։ և Սարճապայի որոնք Սիհրդատայ գրգռութիւն Տանաւոս գետը անցան ու եկան Հերոդոտոսի ժամանակ Գըլմի եզերքը բնակող Սիւլթանցիքը բոլորովին ջնջեցին։

Սորաբոն Կասպից ծովը նեղ ջրանցքով մը հիւսիսային ուկրաինոսին հետ կապած է, կ'ըսէ։ որ բոլորովին ծուռ կարծիքով մը գրած է, որովհետեւ իրմէ չորս հարիւր տարի առաջ Հերոդոտոս գրեթէ Կասպից ծովուն ձիւղ չափը ու ընդարձակութիւնը ստորագրած էր, թէպէտ և Հերոդոտոս այս ըսածն ալ պատահական կամ դիպուածով հիմակուան չափին համաձայն եկած է։ վասն զի արդի աշխարհագիրը կ'ըսեն որ Կասպից ծովը զգալի կերպով երթալով կը սղտիկնայ ու ջուրը նուազելու վրայ է։ և թէ հին ատեն Երալ լճին հետ հաղորդութիւն ունէր, իսկ հիմայ բոլորովին այն ճամբան գոցուած է։ անոր համար միջին հաշուով կը կարծուի որ հին ատենը հիմակուան ունեցած ընդարձակութենէն 125 մղոն աւելի մեծ էր։

Սորաբոնին ըսածին նայելով Բսիոյ ընդարձակութիւնը՝ Հերոդոտէն մինչև Թափնէ որ գէպ 'ի արևելեան կողմը հընոց վերջին ծանօթ եղած մասն էր 45,000 սղատիոն կամ ասպարէզ է։ Բայց կ'երևայ թէ այս վերջին Թափնէ քաղաքը անուամբ միայն գիտէ եղեր, որովհետեւ Հերոդոտէն մինչև հոն խիստ շատ ընդարձակութիւն կու տայ և թէ որ իրեն յիշած ասպարիզովը չափելու ըլլանք՝ Հերոդոտէն մինչև Չինու երկրին մէջը Գոսի անապատը հազիւ 45,000 ասպարէզ կ'ըլլայ։ Իսկ իրեն Հնդկաստանի վրայ ունեցած տեղեկութիւններն ալ Բեքսանդրի ժամանակակից Կէարիսոնի և Ուեսիկրատայ և ուրիշ Սակեդոնացի գրագիտաց գրուածքներէն առած է, և ինչպէս որ կ'երևայ և ոչ իսկ Սելեւոսի գէպ 'ի Հնդկաստան մինչև Կանգէս գետը ըրած յարձակմանը վրայ տեղեկութիւն ունէր։

Բիւրիկէի մէջ ալ Հերոդոտէն վերջը ինչուան Սորաբոնի ժամանակ նոր տեղեկութիւն մը չաւելցաւ։ Սորաբոն իր գրուածոցը մէջ այս յիշատակութիւն միայն կ'ընէ թէ Հովմայեցիք Բիւրիկէի մէջ ուր որ անապատ և կամ սաստիկ տաք չէր՝ իրենց իշխանութիւնը տարածեցին։ որ է ըսել թէ անկէ առաջ մինչև ուր որ ծանօթ էր, այն երկիրներուն տիրեր են։ իսկ անկէ անդին մեծ անապատներուն ու երկրին սաստիկ տաքութեանը պատճառաւ առաջ երթալու փոյթ չէն ըրած։ Եւ իրեն կիսկատար տեղեկութիւններէն կ'իմացուի որ Պիւգէայի, Բենոնի և Լադոքսիոսի պատմածներուն չի հաւատար եղեր, որով Պալգիկէան գաւառներուն ու Բիւրիկէի ներսերուն վրայօք կամուր տգիտութեան մը մէջ մնաց, և ասոր պատճառն էր իր ունեցած գրութիւնը։ Սորաբոն հինգ գօտի կը բաժնէր երկրագունտս, որոնց մէջ այրեցած գօտին սաստիկ տաքութեանը պատճառաւ մարդուս կազմութեանը փնասկար կը սեպէր, որով երկրիս այն կտորը անմարդաբնակ է կ'ըսէր։ Եւ կալ կող-

մանէ՛ տը ստուգեալ գօտիներուն մէջ, որ բեւեռներուն քով կ'իյնան, սաստիկ ցրտութեան տատաճառաւ, կ'ըսէր, մարդ չի կրնար բնակիլ. և միայն, կ'ըսէր, այս երկու գօտիներուն մէջ տեղի մնացած կտորը որ բարեխառն գօտի կ'ըսուին, ամառուան տաքութիւնը և ձմեռուան ալ ցրտութիւնը չափաւոր ըլլալով մարդիկ հանգիստ կ'ապրին, բոյսերն ալ աղէկ առաջ կու գան: Երկրիս տարածութեւն վրայ Ստրաբոնի տուած չափը հերոդոտոսէն ամենեւին առաւելութիւն մը չունի: Հերոդոտոս շատ երկիրներու վրայ տեղեկութիւններ կու տայ, իսկ Ստրաբոնին իրաւ ճանցցած ու գիտցած տեղերը քիչ են, բայց անոնց վրայ խիստ մանրամասն տեղեկութիւններ կը գրէ:

Իրմէ զատ () գոտոսի ժամանակակից մատենագրաց մէջ քիչ մարդ կայ որ աշխարհագրական դիտութեան վրայ ծանօթութիւն ունենայ. և զարմանալու բան է որ իրեն ժամանակակից Սիւրգիլիոսի և Որատիոսի պէս մարդիկ երկրիս վրայօք խիստ քիչ ծանօթութիւն ունին: Եւ Որատիոս Բարիտանիան և Տանաուս գետը արեւմուտքէն արեւելք երկրիս երկու վերջին ծայրերը կը սեպէ, իսկ Սիւրգիլիոս՝ Եգիպտոս գետը հնդկաստանէն կ'իջնայ՝ կըսէ: Երկրիս Գիւնեսիոս տիեզերագիր և Պոմպոնիոս Սեւա, որ Վրիտանիոսի առաջին դարուն ծաղկեցան, աւելի ուրիշներուն տեղեկութիւններն հրատարակեցին քան թէ իրենք նոր տեղեկութի մը աւելցուցին:

Յուլիանոս անունով հռովմայեցի ասպետին մէկը Պաննոնիայէն (Ունկարիա) դէպ'ի հիւսիսային կողմերը ճամբորդութիւն մը ըրաւ և Պալգիկ ծովուն եզերացը վրայ մինչև Սիւրգիլիոսի գետը շատ տեղեկութիւններ հաւաքեց: Եւ հիւսիսային կողմի բնակչացը մէջ կը յիշէ Տակիտոս Փիլոսոփ ազգը որոնց Ստրաբոն ծագի անունը կուտայ և հիմնական Ֆինք ազգը իրենք գի-

րենք Սապի կ'անուանեն: Երկու հիմայ երկու կը բաժնուին, արեւմտեան կամ բուն Ֆինք որ Սիւրգիլիոս և Ֆինլանտիոյ ծոցերուն մէջ կը բնակին, և արեւելեան Ֆինք որոնց բնակութեան տեղն է Սիւրգիլիոս և () գաւետներուն խառնուրդէն մինչև Ուրալ լեռները: Եւ հաւանական կարծեօք հոնացիք սերած են. զորոնք վայրենի բարբարոս և խիստ ողորմելի կը ստորագրէ Տակիտոս: Պալգիկ ծովուն արեւելեան եզերացը բնակիչներն էին Եսթոնիա որ գծագրութեւն Վերմանացոց կը նմանէին, իսկ լեզունին Բարիտանացոց շատ մօտ էր, չաստուածոց մայր մը կը պաշտէին, և ի պատիւ անոր վրանին մէյմէկ կնճի պատկեր կը պահէին, և այս պատկերը այնպէս պատկառելի էր որ զասիկայ ունեցողը առանց վախի կրնար թշնամեաց քով երթալ և ամենեւին փնաս մը չէր կրեր: Եւ այս որ կ'երեւայ՝ այս չաստուածութիւն Սիւրգիլիոս պիտի ըլլայ որուն նուիրած էր կինձը: Եսթոնաց երկիրը շատ սաթ կը դոնուէր որուն իրենք Էսթոն կ'ըսէին, և Տակիտոս աւելի բանաստեղծական երեւակայութեամբ քան թէ բընութեան գաղափիրը գիտնալով՝ կը զրուցէ թէ այս ագնիւ նիւթը արեւմտեան անձանթ կը զգնուէրուն մէջ ծառերուն վրայէն արեւուն սաստիկ տաքութեամբ հալելով վար կը վազէ ու վերջը կը պնդանայ: Տակիտոս մեծ համարմամբ կը խօսի Վիմբրեանց վրայ որ Եւրոպան տիոյ կամ Վիմբրեան թերակղզոյն (Տանիմարքա) բնակիչքն էին և իրենց հին յաղթութիւնները կը յիշատակէ, և մինչև ան ատենը իրենց մեծ պատերազմական համբաւը և նախնի փառացը յիշատակները անմոռանալի մնացեր էին: Եւ իրենց բնակութեան տեղոյն Կարգիլի անունը կու տային: Եւրոպանտի արեւմտեան եզերացը մօտ էր Վեստրիա կամ Սաթի ըսուած կղզին՝ ուր հռովմայեցիք սաթի վաճառականութիւն կ'ընէին:

Պոնիոս առաջինը եղաւ որ Սքանտի նաւիոյ (Շուետ և Եւրոպիկիա) վրայ յիշատակութիւն մը ըրած ըլլայ, բայց

1 Առ ուղիւղին հոսանք ծովածաւալն Նեւոսիւ

Անդուստ ի մըթագոյն հընգկաց իջեալ գեան յորդագէմ: Մշակ. գիրք Դ. 287 և 292:

տարածութեանը վրայ ամենեւին տեղեկութիւն չունէր : Սքանտինաւիոյ և Նիմբրեան թերակղզւոյն մէջ տեղի ծովը Վիկտորիայի ծոց կ'անուանէ, որ է հիմայ Սքանէրրաքի անցքն Տանիմարքայի ու Շուէտի մէջ տեղը : Պլինիոս Սքանտինաւիոյ մէջ չորս կղզի կը համրէ որ են Սքանտիա, Տումնոս, Պէրկի և Ներիկոն . խիստ դժուար է զասոնք ստուգել . վերջի Ներիկոն ըստած կղզին հաւանականաբար հիմակուան Վորվէկիան պիտի ըլլայ և Պլինիոսի ծանօթութիւնը հիւսիսային աշխարհքներուն մէջ մինչև հոս կը հասնի :

Հիները Նարոպայի հիւսիսային սահմաններուն վրայ չի կրցան ստոյգ ծանօթութիւն ունենալ, չի կրցան ալ ստուգել Սքանտինաւիոյ թերակղզի ըլլալը, հապա սխալ կարծեօք ամբողջ ընդարձակ կղզի մը կը սեպէին . Պտղոմէոս ալ որ Պլինիոսէն դար մը վերջ էր՝ հիւսիսային կողմերուն վրայ խօսելու ժամանակ ամենեւին յիշատակութիւն մը չընէր Ներիկոն կղզւոյն, և անոր մէջի ազգացը վրայ : Հռովմայեցւոց տուած տեղեկութեանց մէջ նշանաւոր սեպելու է Վուռնէլիոս Պալպոյին դէպ 'ի Նիփրիկէ ըրած յարձակմունքն ալ, զոր Պլինիոս կը յիշատակէ : Պալպոյ, ինչպէս կ'երևայ՝ իր յարձակմունքը Տարապուսէն սկսեր է ու մինչև Յէզան գնացեր է : Պլինիոս կը յիշատակէ նաև Սուեդոնիոս Պաւղինոսի յարձակմունքները որ խստոսէն (որ էր Նիփրիկէի արեւմտեան ծովափանցը վրայ Հռովմայեցւոց ունեցած վերջին տեղը) տասը օրուան մէջ Նիլոս լեռը անցաւ, անկէ քանի մը մղոն հեռու աւազուտ անապատին մէջ գետի մը քով հասաւ որ Նիկեր գետը կը կարծէ . այս գետս ինչպէս որ կ'երևայ Սարոքի թագաւորութեան մէջ Ղիւ կամ Սիւ գետը պիտի ըլլայ, և Պլինիոս Նիփրիկէի վրայ գրած տեղեկութիւնները Վարքեդոնացւոց տարեգրութիւններէն առած է, և իր ատենը Նիփրիկէի ներսերը եղած գետերու ծանօթութիւնը բոլոր մտացածին կարծեօք ըլլալով քան թէ բուն տեղեկու-

թեամբ, սխալմամբ Նիլոս գետը Նիփրիկէի արեւմտեան կողմի գետերուն հետ կը միացընէ որ ընդհակառակն ամենեւին հաղորդութիւն մը չունի :

Հռովմայեցի աշխարհագիրը Նիլոս տեան Սկիանոսին կղզեացը վրայ խիստ ուշ ծանօթութիւն ունեցան : Սերտորիոս որ Սպանիա աքսորուած էր, իբրոյ արեւմտեան կողմը երկու բարբեր կղզիներ կը յիշատակէ :

Երջանկաց կղզիներէն վերջը, կ'ըսէ Պլինիոս, ուրիշ կղզիներ ալ կան և ասոնցմէ երկուքը կը յիշէ՝ Նիվարիա և Վանարիա որ են հիմակուան Վենէրիֆֆա և Վանարիա կղզիները, զորոնք Սարիտանիոյ Յովաւս թագաւորն ալ կը յիշատակէ :

Նիկէց կ'իմացուի որ հին աշխարհագրաց յիշած Նաբերիտեան կամ Նորջանկաց կղզիները հիմակուան Վանարեանց արեւելեան կողմի կղզիներն են : Եսոնք Նիփրիկէի դիմաց զուգահեռ կան դիրքով ցամաքին և Վանարիա և Վենէրիֆֆա մեծ կղզեաց մէջ կ'իյնան, և հիները թէպէտ անունով կը յիշատակեն զանոնք, բայց ինչպէս որ կ'երևայ ամենեւին հոն տեղուանքը գայած չեն :

Պլինիոսի դարուն մէջ արեւելք ան ծանօթ մարդ մը Հռովմայեցւոց յանդուգն յարձակմունքներէն աւելի իր տուած նոր տեղեկութիւնը աշխարհագրութեան և վաճառականութե խիստ մեծ օգուտ ու լոյս տուաւ : Վանոնաւոր քամիները որ Նիփրիկէի և Հնդկաստանի մէջը եղած ծովերուն վրայ կը փչեն տարուան կէսը հարաւէն արեւմուտք, մէկալ կէսն ալ հարաւէն արեւելք, արաքացի նաւավարաց մեծ դիտողութիւն իւր եղեր էր . բայց այնպէս ազգի մը մէջ որ նախնական ուսմունքներն ալ նոր ծաղկել սկսեր էին, շատ ժամանակ պէտք էր այսպիսի նոր երևութիւն վերայ ճիշդ քննութիւններ ընելը : Բայց Յոյն շուտ իմացան այս երևոյթս և սկսան իրենց երթուկութեանը ծառայեցընել : Եսոնցմէ մէկն ալ եղաւ Նիպոլոս վարպետ նաւապետը որ տեսնա-

լով թէ այս քամիներուս փոփոխութիւնը բնութեան անխախտելի օրէնք մ'է, սիրտը բաւ ու յուսալով թէ նոյն քամին երկայն դիմանայ ովկիանոսին մէջ դէպ 'ի անծանօթ տեղ մը ճամբայ ելաւ։ Այս փորձիս յաջող ելքը Հնդկային վաճառականութեան նոր փոփոխութիւն մը պատճառեց։ Արմիր ծովուն վրայ Ռեքինիկէէն մինչև Արաբիոյ հարաւային ծովափանցը վրայ Աննա քաղաքը երեսուն օրուան ճամբայ էր, անկէ ալ դէպ 'ի Ովկիանոս երթալով քառասուն օրուան մէջ Սալոնիկէ կամ ուրիշ Հնդկաց նաւահանգիստ մը կը հասնուէր, անկէ ալ դառնալու համար կը սպասէին մինչև որ այն կանոնաւոր քամին փոխուի ու իրենց յաջող ըլլայ, այս կերպով Հնդկաստան երթալու և դառնալու համար տարի մը պէտք էր։

Այս արեւելքի վաճառականութեանը և նաւերուն ընթացիցը պատմութիւնը կը յիշատակուի Շրջանաւարտի 'ի ծովային ըստած համառօտ գրութեան մը մէջ, որ Արրիանոս անունով Ղզէքսանդրացի վաճառական մը գրեց, որ բազմաց կարծիքն է թէ Պլինիոսի ժամանակակից էր, իբրև 150 տարի Վրիստոսէ վերջը։

Ազիպոսէն Հնդկաստան գնացող նաւատորմիդ Պապ-իւլ-Սանտէպայ նեղուցը անցնելէն վերջը առաջ Ատէն քաղաքը կը հանդիպէր, որ հին ատենէն 'ի վեր վաճառականութեան գլխաւոր տեղերէն մէկն էր։ Անկէ վերջը երջանիկ Արաբիոյ ծովափունքէն երթալով Աննա կը հասնէին որ Ատորամոտիտեան թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր, և հաւանական կարծեօք գլուխ Քարթաղի արեւմտեան կողմը կ'իյնար, և այս քաղաքէս վերջը նաւերը դէպ 'ի բացը ովկիանոս մէջ կը զարնէին, ու կու գային մինչև Տաքանապատ։ Յոյնք բոլոր Տաքանի այս անունս կուտային, որ է Վանդէսէն ասդին Հնդկաստանի հարաւային կտորը։ Հիները Անդոսի արեւմտեան կողմի գաւառները չէին պտըտած, միայն Յոյնք նոյն երկիրներուն հարըստութեանը ու բազմամարդութեան

համբաւը առած էին։ Արրիանոսի շած վաճառականութեան գլխաւոր քաղաքներն էին, Պարթիա (Պարոշ) Վամպայեայ ծոցուն մէջ։ Ուէնէ (Ուճայն) Սալոնի գաւառին մէջ Տախար, որուն աւերակները կեցած են Արունկապատէն չորս մղոն հեռու։

Ղէպ 'ի հարաւային կողմը Արրիանոս կը յիշատակէ նաև Գալիէնէ կամ Պոմպայ կղզին որ ասկէ քանի մը դար առաջ Ալլիան կ'անուանէր։ Անկէ ալ դէպ 'ի հարաւ Վանարայի ծովափունքը որ ծովու աւազակներու բոյն էին, անոր համար մինչև հիմայ Նովեզր յելուզակաց կ'ըսուի։ այս աւազակաց յաջորդները Արրիանոսի ժամանակէն մինչև անցած դարուն մէջ դիմացած էին, և Նիգդիացիք Հնդկաստան ոտք դնելէն վերջը զասոնք բոլորովին ջնջեցին։ Այս աւազակաց ամենցը վրայ զանազան քաղաքներ կը դնէին Յոյնք, որոնց մէջ երևելին է Սափուրի, որ հիմակուան Սանկալոր քաղաքը կը կարծուի, և Յունաց նաւատորմիդը մինչև հոս կու գար։ Եղան նաև ոմանք ալ որ դէպ 'ի արեւելք անկէ անդին եղած երկիրներն ալ դացին պտըտեցան և նոր նոր լուրեր ալ բերին իրենց երկիրը, ասով Յունաց աշխարհագրական ծանօթութիւնը այն ժամանակ մինչև լինու երկիրը տարածուած կը սեպուի։

Արրիանոս գլուխ Վամար (Վամորին) ալ կը յիշէ որ Հնդկաստանի Վանդէսէն ասդին եղած թերակղզւոյն ծայրը կ'իյնայ։ ասկէ մինչև Վանդէս գետը կ'երթայ Արրիանոսի տեղագրութիւնը, և քանի մը քաղաքներու անուն ալ կու տայ, որոնք մինչև հիմայ կեցած են։ Իսկ Վանդէսէն անդին եղած տեղուանքը համբաւով միայն գիտէր և գլխաւորապէս կղզի մ'ալ կը յիշէ Քերանթոս ունայ ըստածէն անդին, ուսկից ադէկ կրիայ կ'ելար գեղեցիկ պատեմաներով։ Չինաց և անոնց առուտուրին վրայ ալ իր գրութեան մէջ յիշատակութիւններ կ'ընէ Արրիանոս։